

*Г.Саган** (м. Київ)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦЕРКОВНОЇ ПОЛІТИКИ У СОЦІАЛІСТИЧНІЙ ЮГОСЛАВІЇ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Грунтовно вивчаючи міжрелігійні відносини України та Югославії у другій половині ХХ ст., важко зрозуміти специфіку розвитку співпраці в цій царині, не проаналізувавши внутріполітичні умови, які створювалися державними інституціями для функціонування релігійного життя в обох країнах. Попри наявність великого доробку вітчизняних та іноземних вчених, про державно-конфесійні відносини в Україні [Єленський В.Є. Державно-церковні взаємини на Україні (1917-1990). – К., 1991.; Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). – К., 1999.; Климів В. Сучасна модель державно-церковних відносин як результат суспільних трансформацій // Українське релігієзнавство. – 1990. – № 12. – С.52-62.; Сисин Ф. Церква, держава та нація: проблеми православ'я в сучасній Україні // Свобода віровизнання. Церква і держава в Україні. – К., 2000., – С.13-17.; Саган О.Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – К., 2004. – 910 с. та інші.], фактично не має праць із всебічного аналізу умов, в яких існували конфесії в Югославії. У контексті порушеної проблеми важливими видаються питання про рівень свободи совісті, правового захисту церкви, матеріального забезпечення релігійних організацій в цій країні та багато інших питань.

Зазначимо, що до вивчення питань державної політики у релігійній сфері дослідники системно почали звертатися - як в Україні, так і за кордоном - лише на початку 90-х років минулого століття. Мова йде про нове, більш об'єктивне бачення місця церкви у суспільних процесах. Загалом більшість досліджень були спрямовані на аналіз змін у релігійному житті в країнах Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) після

* Саган Г.В. – кандидат історичних наук, докторант Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України.

падіння Берлінського муру, що, власне, символізувало крах комуністичного табору, початок демократизації на постсоціалістичному просторі. Проте, працюючи над проблематикою релігійних трансформацій в ЦСЄ, дослідники досить часто змушені звертатись до аналізу церковної політики попередніх років. Нові тенденції у такому аналізі з'явилися у 1991 році. Маємо на увазі праці американських науковців Н.Х. Ніелсена "Революція в Східній Європі: релігійні коріння" та М.Бейлі "Весна націй: Церкви і відродження в Центральній і Східній Європі". Роком пізніше американський дослідник югославського походження П. Мойзес у своїй монографії вказав на залежність між державними моделями та конфесійними відносинами тощо. Згодом з'явилися десятки зарубіжних та вітчизняних досліджень [Див.: Єленський В.Є. Релігія після комунізму. Релігійно-соціальні зміни в процесі трансформацій центрально- і східноєвропейських суспільств: фокус на Україні – К., 2002. – С. 9-24.], які пропонують різнобічний аналіз державно-церковних відносин у ЦСЄ, але, як правило, їх автори акцентували свою увагу на подіях кінця 80-х – 90-х роках ХХ ст., визначаючи певні тенденції та узагальнення, притаманні для групи чи окремої країни ЦСЄ.

Маловідомі матеріали українських архівів, у яких зберігаються звіти ідеологічних працівників радянської України, програми візитів до України державних і церковних діячів з Югославії тощо дозволяють нам провести достатній аналіз державно-церковних відносин в Федеративній Народній Республіці Югославії (ФНРЮ) після Другої світової війни і порівняти їх з тогочасними українськими реаліями.

Насамперед слід зазначити, що державна влада у ФНРЮ після війни почала приділяти значно більшу увагу релігійним питанням, ніж це мало місце в Україні. В Югославії це було викликано поліконфесійністю населення, яка досить часто співпадала з національною приналежністю громадян країни. Окрім трьох найбільших конфесій – православної, католицької та ісламської, в Югославії розвивалося ще понад тридцять релігійних напрямів. Влада розуміла, що порозуміння у цій важливій сфері життя є однією з умов успішному розвитку держави загалом. Цікаво, що досить часто югославський уряд діяв так, як і уряд в радянській Україні, але кінцева ціль у них була різна. Коли в ФНРЮ намагалися якомога лояльніше вирішувати релігійні питання, то в Україні під кремлівським диктатом ідеологічний і репресивний апарат скеровувався на подолання релігійності, зменшення кількості релігійних громад, чисельності віруючих, зниження релігійної обрядовості. Комунізм в Радянському

Союзи в релігійній сфері спрямовувалися за принципом: є релігія – є проблема, немає релігії – немає проблеми.

Як і в Україні, при уряді ФНРЮ у 1945 році було створено Комісію з питань релігії. Частина функцій обох органів була подібна, але Комісія в Югославії мала трохи ширший спектр діяльності. Зокрема вона була покликана займатися також принциповими питаннями взаємовідносин між церквами і державою, готувати матеріали для формування законів щодо державно-конфесійних відносин, вирішувати спірні питання, що були у постановах уряду ФНРЮ. До 1953 року Комісія була досить самостійною і впливовою державною інституцією при уряді ФНРЮ. Вона мала свій статут і керівника, першим з яких був Мілоє Ділпарічі. У 1953 році ця державна структура була реорганізована. Проте зміни, на нашу думку, зашкодили процесу нормального регулювання державою релігійних процесів у країні. Зокрема, після реформи Комісію мав очолювати лише член уряду і член ЦК. Усі учасники Комісії мали й інші обов'язки, окрім роботи в цій структурі. І лише секретар, яким залишився її колишній голова – М.Ділпарічі – займався виключно справами Комісії. Для вирішення поточних питань, що стосувалися компетенції Комісії, її члени збиралася раз у місяць. Раз у три місяці відбувалося розширене засідання, у якому брали участь представники суб'єктів федерації. До речі, аналогічні комісії були створені у кожній республіці. Останні у своїй діяльності були достатньо самостійними. Наприклад, їм не надсилали інструкції з центру. Між союзною та республіканськими комісіями велася співпраця у режимі листування, обміну інформацією, розширених засідань, про які вже згадувалося [ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 7. – Спр. 145. – Арк.77-86.]. На цих зібраннях обговорювали релігійну ситуацію в республіках, шукали шляхи забезпечення рівноправності для всіх церков, які діяли в Югославії. Для того, щоб рішення комісій були максимально незаангажованими, у склад комісій не включали кліриків. Комуністи ж, які засідали в даній інституції, намагалися приймати більш-менш об'єктивні рішення. Тому і союзна і республіканські комісії прагнули дотримуватися державницьких позицій і не бути відверто антирелігійною структурою, як це було в Україні. Звичайно, про повну об'єктивність щодо вирішення державно-конфесійних проблем в СФРЮ, говорити не можна. Союз комуністів Югославії (СКЮ), інші прокомуністичні політичні організації у федерації вели активну антирелігійну роботу. Тому, зрозуміло, що членам комісій, якими переважно були комуністи, важко було повністю дистанціюватися від настанов партії.

Позитивним в Югославії було те, що багато питань церков вирішувалися на місцях, без звертань до вищих державних установ. У повітах не було спеціальних комісій, а тому проблемами конфесій займалися голови повітових комітетів. І лише у разі не вирішення якоїсь конфліктної ситуації чи проблеми, питання переадресовували у вищі гілки державної влади.

Правові норми державно-церковного регулювання в Югославії були закладені Конституцією 1946 року, згідно якої громадянам забезпечувалася свобода совісті і віросповідання, церква була відокремлена від держави, а школа від церкви. Релігійні об'єднання, яких діяльність не суперечила нормам Конституції, були вільні у своїй діяльності. Проте заборонялося спекулювати релігійними питаннями у політичних цілях. Навчальні заклади з підготовки кліриків мали юридичну самостійність, але знаходилися під контролем держави. Цікаво, що згідно цієї Конституції держава могла допомагати (виділяти кошти) релігійним об'єднанням. У 1946 році, відповідно до норм проведеної аграрної реформи, релігійним громадам залишали лише по 5 га землі, а зайву перевели у земельний фонд держави. Проте, виходило так, що громада на практиці свою землю використовувала й далі, але вже орендуючи її у держави. Житлові приміщення, якими володіли релігійні організації, були переведені житловим товариствам, які мали ними опікуватися. Зазначимо, що насильного виселення з цих будівель водночас не допускалося.

Для порівняння, в Україні одразу після встановлення радянської влади постійно стимулювалося вилучення з церковного обігу різного роду майна. І навіть у 80-х роках минулого століття ще приймалися таємні постанови ЦК КП України щодо конфіскованих у церков будівель. Зокрема, у 1981 році партійне керівництво вимагало від керівників на місцях залучати культові будівлі, що ніяк не використовувалися, під різноманітні суспільні потреби, а аварійні зруйнувати. До кінця 1986 р. було перепрофільовано чи знищено 893 будівель [Актуальные проблемы атеистической пропаганды. - Вып.4. - К., 1987. - С.7].

У кримінальному кодексі ФНРЮ (параграф 311) зазначалося, що карається будт-яка особа, що перешкоджає здійсненню релігійних обрядів [ЩДАВО України. - Ф. 4648. - Оп. 7. - Спр. 145. - Арк.81.]. Слід відзначити, що норми югославських законів не були фікцією (як це було в Україні), а активно застосовувалися до 90-х років ХХ ст., тобто до розпаду югославської федерації. Можливість реалізації принципу свободи совісті для віруючих були забезпечені й тим, що в Югославії одним із ідеологічних принципів було визнання того, що релігія – це суспільне явище, що тісно зв'язане з історичним шляхом народів

Югославії. Тому влада при врегулюванні відносин між церквами і державою намагалася враховувати інтереси віруючих, поважати їх права. Існуючу релігійну ненависть і непримиримість було поступово ліквідовано в ході демократичних змін, які відбулися в країні після Другої світової війни. Держава перебрала на себе контролюючі функції, аби не допустити антидержавної діяльності з боку релігійних об'єднань чи течій. Проте Комісія з питань релігії не втручалася у внутрішні справи релігійних громад, а лише просила надати їм ту чи іншу інформацію про свою діяльність чи історію конфесії.

В Україні до адміністративної та кримінальної відповідальності притягалися клірики та прихожани фактично із усіх релігійних спільнот. У найскладнішій ситуації опинилися протестанти, які, на нашу думку, у зазначений час зазнавали найбільших утисків з боку силових структур радянської влади. Також протестантські громади влада свідомо не реєструвала, аби, у разі потреби, оголосити їх незаконними. З цієї ж причини у 1966 р. Верховною Радою УРСР був прийнятий закон "Про адміністративну відповідальність за порушення законодавства про релігійні культу", метою якого було дати силовикам можливість протидіяти виступам баптистів-дисидентів. Принаймні, на першому етапі виконання цього закону було спрямоване саме проти них [Єленський В.Є. Релігія після комунізму. – С. 72.].

Югославська державна політика на практиці намагалася втілити проголошений принцип: "релігія є приватною справою кожної людини". У школах було відмінено релігійне виховання, але при церквах воно було вільним. Проте певні позитивні зміни, що відбулися в духовному житті соціалістичної Югославії після Другої світової війни, не позбавили релігійне життя проблем у його розвитку. Зокрема, так і не були врегульовані питання відносин з католицькою церквою. Як відомо, в ході війни стався конфлікт югославської влади з римо-католицькою вірою. У 50-ті роки ХХ ст. керівництво ФНРЮ все ще було переконане, що всі акції релігійного насильства над православними та іудеями були здійснені під впливом Ватикану. Тоді понад 250 православних храмів було зруйновано, знищено десятки православних та іудейських священників тощо. Тому після революційних змін у середині 40-х років м.ст., на думку влади, католицька церква із-за політичних міркувань залишалася на позиціях ворожих до югославської держави. У цій не простій ситуації нижче католицьке духовенство намагалася дистанціюватися від Ватикану аби покращити свій імідж і налагодити співпрацю з владою ФНРЮ.

Також деякі проблеми були у відносинах з адвентистами. Останні вимагали, щоб субота була вихідним днем і діти не ходили в цей день

до школи, робітники - на роботу, солдати не приймали присягу і не брали до рук зброю. У цій ситуації прийняти загальнодержавне рішення владі видавалось неможливим, аби не створювати прецеденту для інших релігій. Тому було вирішено підходити до проблеми в індивідуальному порядку та в окремих випадках робити винятки для адвентистів чи інших конфесій [ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 7. – Спр. 145. – Арк.85.].

До позитивних сторін релігійного життя в соціалістичній Югославії слід віднести практику створення священнослужителями громадських організацій, які виконували роль профспілок. Першими започаткував такі справи православні священники. Їх об'єднання охопило понад 90% православних кліриків. Ця організація почала займатися такими питаннями: оподаткування священників та їх соціальний захист, організація відпочинку, лікування тощо. Ідея створення союзу виникла у 1946 році в Чорногорії, а 3 березня 1949 року він почав функціонувати на рівні всієї країни. Кожні п'ять років союз скликав свої з'їзди, де обговорювалися важливі питання становища православних священників в Югославії.

За прикладом православних було сформовано п'ять об'єднань католицьких священників. Найкрупніше із них працювало в Словенії: воно охоплювало біля 56% (1500 осіб) католицьких кліриків республіки. Також потужні об'єднання католиків були створені в Боснії і Герцеговині (БіГ) і Чорногорії. Не залишились осторонь цього процесу й мусульмани. Проте вони згуртувалися за іншим принципом. Зокрема, в республіках: Чорногорії, Сербії, БіГ існували свої республіканські старшинства, а для всієї країни існувало релігійне керівництво з центром у Сараєво, яке очолив Рейс Улема.

У 1952 році в ФНРЮ був підготовлений, а в 1953 році прийнятий закон про релігійні об'єднання. У підготовці цього закону брали участь всі конфесії, окрім римо-католицької церкви, оскільки Ватикан їм заборонив це робити. Одна із важливих норм, введених новим законом, як ми вже зазначали і чого не було в радянських законах, було те, що держава могла допомагати релігійним об'єднанням, за умови, що її про це попросить та чи інша церква. Нововведеною правовою нормою почали активно користуватися і держава і релігійні об'єднання. Зокрема, влада притримувалася думки, що найбільшої допомоги потребувала православна церква, яка пережила жорстку експропріацію ще до створення ФНРЮ (до 1945 р.) Православні священнослужителі мали низькі прибутки, а тому потребували державної підтримки. Допомога у повоєнні роки сягала 100 млн. динарів. Окрім цього, у 1951 році уряд ФНРЮ прийняв положення про соціальне забезпечення

священиків. Цей закон передбачав допомогу вже всім служителям культу. Будь-яке релігійне об'єднання могло укласти договір з союзним комітетом соцзабезпечення про надання священикам наступних прав: право на захист здоров'я, матеріальне забезпечення у випадку тимчасової непрацездатності, право на індивідуальну пенсію за віком тощо.

На основі закону з союзним комітетом соцзабезпечення було укладено біля 15 договорів різних церков (5 об'єднань церков і 10 окремих церков): сербська православна, мусульмани, реформати, угорська та румунська православні церкви, євангелісти, старокатолицька і кілька союзних католицьких священиків. Не погано була організована друкарська справа для релігійних громад Югославії. Насамперед слід зазначити, що релігійний друк в ФНРЮ був вільний. В Югославії без перешкод виходило чимало церковних газет, журналів, молитовників тощо. Сербська ПЦ друкувала понад десять різних видань. Центральним офіційним друкованим органом був "Гласнік", заснований в результаті відновлення сербського патріархату у 1919 році. З 1965 р. СПЦ відновили видання Церковного календаря, а з 1967 р. новинного бюлетеня патріархії "Православље". У 1968 р. заснували богословський збірник "Теолошки погледи". Також англійською мовою почав виходити огляд "Српска Православна Црква у прошлости и садашности" [Саган О.Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – К., 2004. – С. 512.]. Друкованим органом католиків була газета "Глас конціла", наклад якої становив 150 тис. примірників [Митич С. Религиозные объединения // Югославия. – 1981. - № 3-4. – С. 25.].

Сприятлива ситуація для віруючих була і в релігійній освіті. Релігійні навчальні заклади не були заборонені, але знаходились під контролем держави. Влада слідкувала за тим, щоб у школах не було якого-небудь ворожого державі центру. Підручники для таких шкіл повинні були проходити контроль інспекторату освіти. Також влада слідкувала за тим, як дотримуються умов гігієни в приміщеннях релігійних шкіл. В умов існування таких норм в Югославії склалася наступна ситуація в основних конфесіях у сфері релігійної освіти. Підготовка православних кліриків СФРЮ здійснювалася у створеному в 1921 р., богословському факультеті Белградського університету. Факультет з 1946 р. став самостійним вищим навчальним закладом. При ньому відкрився Богословський інститут із дворічним курсом навчання [Саган О.Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – С.511-512.]. Після 1961 р. якість духовної освіти значно покращилася. Відкрилося кілька семінарій – в Белграді, Прізрені, Сремських

Карловцах і при монастирі на о. Крк. На початку 70-х років стали кращими побутові умови і навчальний процес у духовних навчальних закладах Югославії [ЦДАВО України. – Ф. 4648. – ОП. 5. – Спр. 247. – Арк.92-95.]. Проте комуністична пропаганда не оминула й духовне просвітництво у Федерації. Наприкінці 70-х років м.ст. один із православних єпископів, виступаючи на телебаченні, відзначив, що працівники загальноосвітніх шкіл відмовляють батьків посилати своїх дітей до недільних шкіл і у зв'язку з чим скорочувалася чисельність учнів, котрі відвідували уроки Закону Божого в церквах [Митич С. Религиозные объединения. – С. 22.]. Таким чином в Югославії, як і в Україні, через посередництво працівників освіти чинився тиск на віруючих, спрямований на стримування релігійної освіти молоді. Щоправда в СФРЮ це робилося значно м'якше і, як правило, подібні підходи були поширені серед православного населення країни. У католицьких, мусульманських регіонах (Хорватія, Словенія, БіГ, Автономний край Косово) і серед протестантів такі рекомендації не ініціювались місцевою владою, а Белград і не розраховував на те, що його підтримають з аналогічними ідеями неправославні республіки федерації.

Найкраще освітня система була побудована в католиків. Вони мали п'ять вищих богословських шкіл і одинадцять середніх. Тільки у Хорватії в 70-ті роки м. ст. такі школи відвідувало 1250 осіб [Митич С. Религиозные объединения. – С. 25.]. Якість освіти у цих закладах була досить високою і користувалась популярністю серед населення Югославії. А от у третій за кількістю віруючих в Югославії релігії – в ісламі - ситуація з освітою склалася найгірше. Мусульмани ФНРЮ мали лише два медресе, де навчалось біля 100 учнів. Одна школа знаходилася в Боснії і Герцеговині, викладання там велося сербською мовою, інша – в Приштіні (АК Косово), де навчали албанською. Освіту давали там досить ліберальну, а відтак багато учнів після закінчення навчального закладу не йшли у священики. Вже на початку 80-х р. м. ст. при університеті в Сараєво відкрили ісламський теологічний факультет, який став першим вищим духовним закладом мусульман в Європі [Митич С. Религиозные объединения. – С. 27.].

Населення Югославії також непогано було забезпечене культовими будівлями, яких на середину 50-х років м. ст. в країні було понад 12 тисяч. Зокрема, Сербська православна церква мала 3671 храм і 150 монастирів, католицька – 6300 костелів, мусульмани – 1850 мечетей, Румунська православна – 40 храмів, євангелісти – 37 молитовних будинків, адвентисти – 112, греко-католики – 18, євреї – 50 синагог, "вільні брати" – 18, Церква Христа – 10 та інші. Серед цих

споруд багато мали статус історичних пам'ятників і знаходилися під охороною держави. Уряд ФНРЮ виділяв їм кошти для консервації, реставрації і збереження будівель. Зокрема, серед православних храмів і монастирів було з таким статусом 93 архітектурних комплекси [ЦДАВО України. – Ф. 4648. – ОП. 5. – Спр. 247. – Арк.92-95.]. Багато релігійних споруд було побудовано після Другої світової війни. Зокрема, православні громади Югославії за власні кошти побудували 470 храмів, мусульмани – 600 мечетей, які зводилися як за рахунок пожертв югославських мусульман, так і за підтримки одновірців з-за кордону [Митич С. Религиозные объединения. – С. 24.]. На початку 80-х років ХХ ст.. муфтії єдиної мечеті в столиці Федерації, в Белграді, Байраклі Джамії про відносини їхньої віри з державою зазначив: "Ми, мусульмани, ніяких проблем у питанні держава-церква не маємо. Тільки одну проблему ніяк не можемо вирішити. Це - проблему поховання наших віруючих. Як вам відомо, ми маємо особливий похоронний обряд, тому нам потрібне своє кладовище або хоч окрема його частина. А управління кладовища нас ігнорують" [Митич С. Религиозные объединения. – С. 24.].

Таку ж проблему мали мусульмани в Белграді, де їх було не багато. У БІГ і АК Косово, де зосередилася основна частка югославських мусульман, питання поховань у більшості випадків було вирішене.

Українські громадяни на початку 60-х років м. ст. (населення України удвічі більше, ніж в Югославії, відповідно 42 млн. осіб [ЦДАВО України. – Ф. 582. – ОП. 20. – Спр.404. – Арк.1.] і 19 млн. осіб [Советский энциклопедический словарь. – М., 1988. – С.1571.]) мали можливість відвідувати приблизно 7 тис. культових приміщень (на 5 тис. менше, ніж в Югославії). З них: 5463 церкви, 955 молитовних будинки (в цей час 1470 типових церковних будівель закрили і 372 з них планувалось взагалі знести). Також на цей час в Україні залишилося 13 діючих православних монастирів з 1474 насельниками (з них 119 – чоловіки) та дві духовні семінарії, у яких 25 викладачів навчали відповідно 56 осіб у Луцькій та 86 осіб в Одеській семінаріях [Історія релігії в Україні. – К., 1999. – С.540.]. У республіці офіційно працювало 7 тис. священнослужителів (38,8 % від загальної кількості служителів культу в СРСР) [Єленський В.Є. Релігія після комунізму. – С. 70], але й цього було недостатньо для задоволення елементарних релігійних потреб населення України.

В Україні, через свідомо недбале ставлення влади до релігійних пам'яток, ще наприкінці 50-х років ХХ ст. державними органами було визначено список релігійних об'єктів для показу іноземним делегаціям.

Лише за цими спорудами вівся мінімальний догляд, аби не допустити повного руйнування будівлі. Зокрема, у м. Києві було виділено десять об'єктів, а в області – п'ять [ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 177. – Арк.5-6.]. Так іноземцям в Києві показували: Володимирський собор, Троїцьку церкву (вул. Червоноармійська, 51), Вознесенську церкву (вул. Велика Васильківська, 3), Покровську церкву (на Солом'янці), Андріївську (вул. Лівера, 23), Київську духовну семінарію (вул. Лівера, 23), Києво-Печерську Лавру, Введенський, Покровський і Флорівський жіночі монастирі. У Київській області до так званих відкритих об'єктів віднесли церкви: Миколаївську в м. Бориспіль, Покровську в с. Требухів Броварського району, Різдва Богородиці в с. Гоголів Броварського району, Феодосієвську та Миколаївську у м. Василькові.

Взагалі роботі з іноземцями в Україні приділялось багато уваги. Клірики чи не найбільше готувалися владою до спілкування із закордонними гостями. У "Плані основних заходів відділу зв'язків Ради у справах релігії при Раді Міністрів УРСР на 1983 р." буквально на першому місці стояло завдання готувати священників для виїзду за кордон та для роботи з іноземними делегаціями і паломниками. На цих кліриків покладалося завдання – активно поширювати інформації про політику радянської влади [ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 7. – Спр. 261. – Арк.1-8.]. Зрозуміло, що це завдання було фарсом, оскільки за відсутності реальної свободи совісті в радянській Україні, майбутніх претендентів на виїзд за кордон вчили, як говорити неправду про неіснуючу свободу віросповідання, переконувати, як держава "дбає" про культові споруди, як "вільно" українці ходять до того чи іншого храму тощо. Частина іноземців у ці байки вірила, особливо ті, які на той час не відвідували Україну. Ті зарубіжні релігійні гості, яким вдавалося приїхати до України, були "оточені особливою увагою" радянських чиновників, які намагалися сформувати у них "потрібне" враження про розвиток конфесій в Україні. У контексті формування позитивного іміджу про радянську республіку, Рада у справах релігії була зобов'язана сприяти Екзархату України в організації міжрелігійних форумів і прийомів іноземних делегацій як у столиці, так і в областях. І тут дійсно була реальна допомога з боку Ради, яка, звичайно, після санкції ЦК, сприяла у виділенні приміщень для форумів, житла для приїжджиків, організації їх харчування тощо. З одного боку, це часто були елементарні справи, з якими клірики могли самостійно справитися, але в умовах тоталітарного контролю та постійного радянського дефіциту, все це організувати було далеко не просто.

З крахом комуністичних режимів і в Югославській федерації, і в Україні почала трансформуватися державна релігійна політика. Коли в Югославії ці процеси спочатку були уповільнені військовими конфліктами, то на сьогодні в кожній постюгославській республіці практично завершився процес запровадження демократичних норм у релігійному житті. Україна ж, при наявній у ній реальній свободі совісті, й нині не позбавлена негативного зовнішнього тиску в релігійній сфері, який завдає чималої шкоди національним інтересам України. Республіки соціалістичної Югославії не були поглинуті тотальним контролем центру за релігійними процесами, федеральна влада намагалася забезпечити рівні права для функціонування всіх конфесій, хоча й час від часу намагалася створити більше привілеїв для історичної церкви (православ'я в Сербії і Македонії, католицизму в Хорватії і Словенії тощо). Досить активно експлуатувалась церковна тематика в період розпаду СФРЮ для вирішення політичних завдань. І в цих випадках конфлікт лише ще більше загострювався, а той взагалі опинявся в тупиковому варіанті, як, скажімо, склалася ситуація з Косово, де етноконфесійні протистояння відіграли основну роль у виникненні і загостренні конфлікту.

*Л.Бородинська** (м. Рівне)

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН У ПОЛЬЩІ (1918-1939 рр.)

Активний розвиток сучасних протестантських течій викликає інтерес до їх історичного минулого. Однією з найбільших пізньопротестантських спільнот у сучасній Україні є євангельські християни-баптисти. Ця течія існує на українських землях уже понад сто років. В умовах Радянського Союзу і на сучасному етапі суспільного життя євангельських християн і баптистів поєднує спільний розвиток церкви. На початкових етапах свого історичного розвитку вони діяли у складі окремих релігійних об'єднань. Зауважимо, що й нині на території Польщі нечисленні громади євангельських християн діють окремо від баптистів. В Україні та Росії у 1992 році відбулися спроби відновити спільноту євангельських християн у формі Собору незалежних євангельських церков в Україні та Союзу церков

* Бородинська Л. – здобувач кафедри історії України Рівненського державного гуманітарного університету.